

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ, ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ НА ТРУДА, ИНОВАЦИИ, НА СЪВРЕМЕННИЯ ЕТАП В Р. БЪЛГАРИЯ

Мария Славова – Ночева, Иван Петков
m Slavovanocheva@abv.bg, ivanvaskov@gmail.com

**ВТУ “Тодор Каблешков“, 1574 ул. „Гео Милев“158
БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: конкурентоспособност, производителност на труда, иновации, брутен вътрешен продукт, жизнен стандарт, доходи.

Резюме: В научната разработка се разглежда конкурентоспособността във връзка с развитието на производителността на труда и brutния вътрешен продукт.

На основата на анализа и системния подход се разкрива взаимосвързката на конкурентоспособността и производителността на труда за възходящо развитие на икономиката, чрез създаването на условия за висока производителност на факторите на производство. Посочва се, че важността на този проблем е свързан с повишаване на реалните доходи и жизнения стандарт на населението. Изтъква се, че националната конкурентоспособност е силно зависима от фирмената, както и фирмената от националната.

Заедно с това се разкрива ролята на иновациите за постигане на иновативен тип икономически растеж на основата на новата икономика – икономика на знанието. Иновациите и иновационните дейности се разглеждат като главно условие за модернизация на икономиката и конкурентоспособността в изпълнение на икономическата стратегия на ЕС „Европа 2020“.

Дълбоката същностна трансформация, на която сме свидетели е предизвикана от безпрецедентното развитие на техническия прогрес, на авангардните знания и технологии и преходът от индустриалната към информационната епоха. Тези промени предопределят нов тип икономически взаимоотношения и взаимозависимости между икономическите и социалните субекти и между различните области в обществения живот. Икономическите и социалните реалности налагат едно ново отношение към протичащите процеси в национален и глобален аспект. Заедно с проблемите на глобализацията и интернационализацията на дневен ред стои конкурентоспособността на икономиката, иновациите и перспективите в развитието им.

Националната конкурентоспособност - обобщаващо понятие.

Това понятие включва в себе си конкурентоспособността на фирмите, на отраслите и на регионите (селищата). Следователно в съвременните условия на глобализация и интеграция националната конкурентоспособност е силно зависима от фирмената, както и фирмената от националната¹.

¹ Вж. Р.А. Фатхутдинов Глобална конкурентоспособност, РИА „Стандарти и качество“ М, 2009 с. 3

Националната конкурентоспособност зависи от: търговското представяне на страната, т.е. от способността на фирмите да изнасят стоки и да ги реализират на международните пазари по цени, които осигуряват високи доходи; от способността да се привличат чуждестранни инвестиции в отрасли, в които страната е специализирана от една страна, но и в отрасли, създаващи висока добавена стойност; от способността на фирмите и правителството да адаптират своята политика и стратегия в съответствие с променящите се пазарни, икономически и политически реалности².

Високата национална конкурентоспособност позволява постигане на устойчиво развитие, съчетаващо висок стандарт на живот при опазване на околната среда.

Конкурентоспособността е обект на много анализи, прилагащи различни подходи на измерването ѝ. Ключов фактор на конкурентоспособността в дългосрочен план е производителността на труда.

Редица автори търсят механизми за повишаване на конкурентоспособността и благосъстоянието на нацията, в търговията и преките чуждестранни инвестиции. Според Майкъл Портър единственият начин за това е повишаването на националната производителност. Националната производителност позволява на нацията да поддържа високо равнище на заплащане, силна валута и привлекателни равнища за възвръщаемост на капитала, а чрез тях и висок жизнен стандарт.

Според М. Портър: „Единствената смислена концепция за конкурентоспособността е националната производителност. Повишаването на жизнения стандарт зависи от способността на националните фирми да постигнат високо ниво на производителност и да я увеличават с течение на времето. Устойчивият ръст на производителността изисква икономиката непрекъснато да се модернизира”³.

Повишаването на конкурентоспособността на икономиката е важен фактор за възходящо развитие на икономиката. За България този въпрос е изключително важен, тъй като е свързан с увеличаване на реалните доходи и жизнения стандарт, с основния проблем за постигане на растеж чрез създаване на условия за висока производителност на факторите за производство.

Производителността на труда е съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздадения продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период. Основните съставни елементи на производителността на труда са показателите, измерващи резултата от осъществяваната

производствена активност (числител) и показателите за вложения труд в производствения процес (знаменател).⁴

Показателят темп на растеж на производителността на труда на отработен час е общ израз на производителността на труда на националната икономика в сравнение с производителността на труда на един зает. Този показател елиминира разликата в структурата на пълно (непълно) работно време на работната сила по степени и години. С най-нисък темп на растеж на производителността на труда на човекочас е 2009 г. –

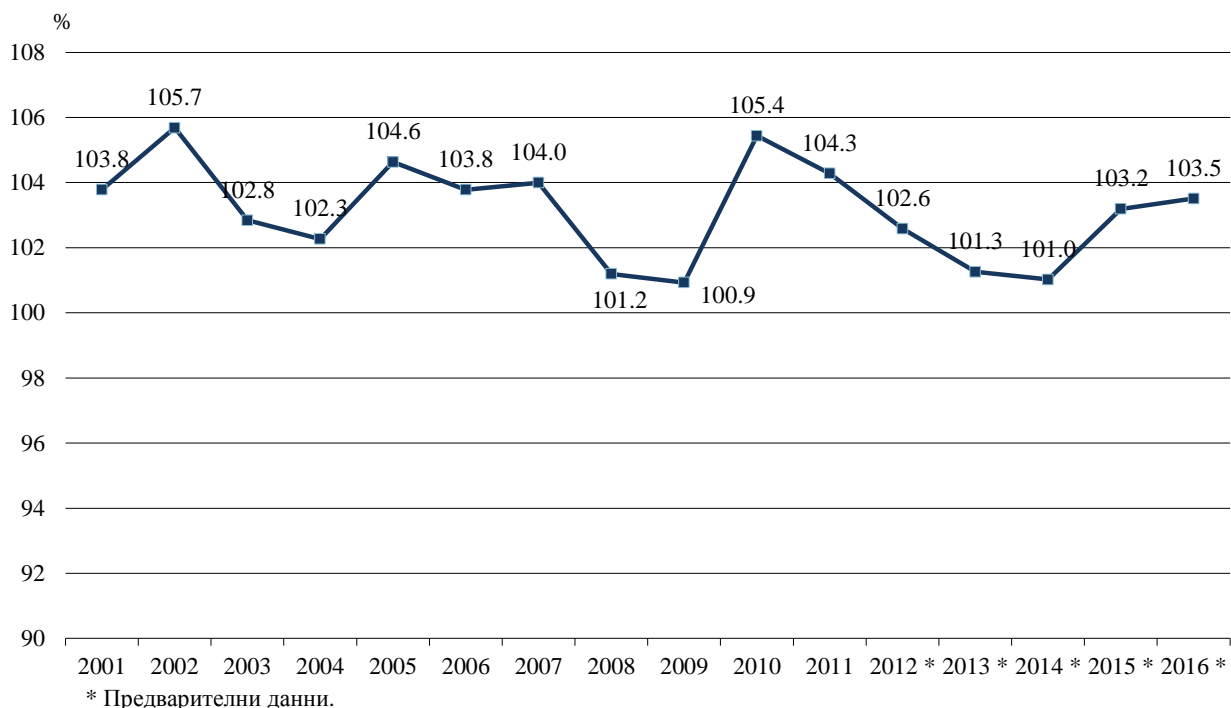
² Вж Захаријева Г., Измерване на националната конкурентоспособност „Стопански свят“, СА „Д.А.Ценов“ Свищов, 2007, с. 56-58

³ Портър М.Е. Конкурентно предимство на нациите „Класика и стил“ ООД, С. 2004 с. 17-119

⁴ Вж Гергова Н., Ролята на производителността на труда за развитието на транспортния сектор, Механика, Транспорт, Комуникации. Научно списание том 16 бр. 3/1, 2018 г. с. IV 59

0.9%; а с най-висок темп 2002 г. – 5.7%, 2010 г. – 5.4%, 2005 г. – 4.6%. Общо взето у нас темпът на растеж на производителността на труда е незадоволителен (виж фиг. 1)

Фиг 1. Темп на растеж на производителността на труда на отработен човекочас

Източник: Национален статистически институт

Икономическото развитие, което е важна предпоставка за конкурентоспособност у нас, се оценява главно с равнището и темповете на развитие на БВП. За сравнение с други страни се използва БВП на човек от населението по равнище на покупателна способност (РПС) в долари и по-рядко в евро.

Брутният вътрешен продукт е имерител за икономическата активност и се дифинира най-общо като стойност на всички произведени стоки и услуги, намалени със стойността на стоките и услугите използвани за тяхното създаване. БВП на човек от населението е най-изчерпателния измерител за развитието на националната икономика и приближителен показател за просперитета на нацията. Темпът на нарастване на производството на стоки и услуги е основна детерминанта за това, как се справя икономиката като цяло. (виж фиг. 2).

Както е видно от фиг. 2, за периода 2001 – 2016 г. най-висок темп на физическия обем на БВП в България има през 2007 г. – 7.9%, най-нисък 2009 г. – при 96,9 е (-3.1), в 2016 г. темпът на БВП е завишен на 4.7% (виж фиг. 2)

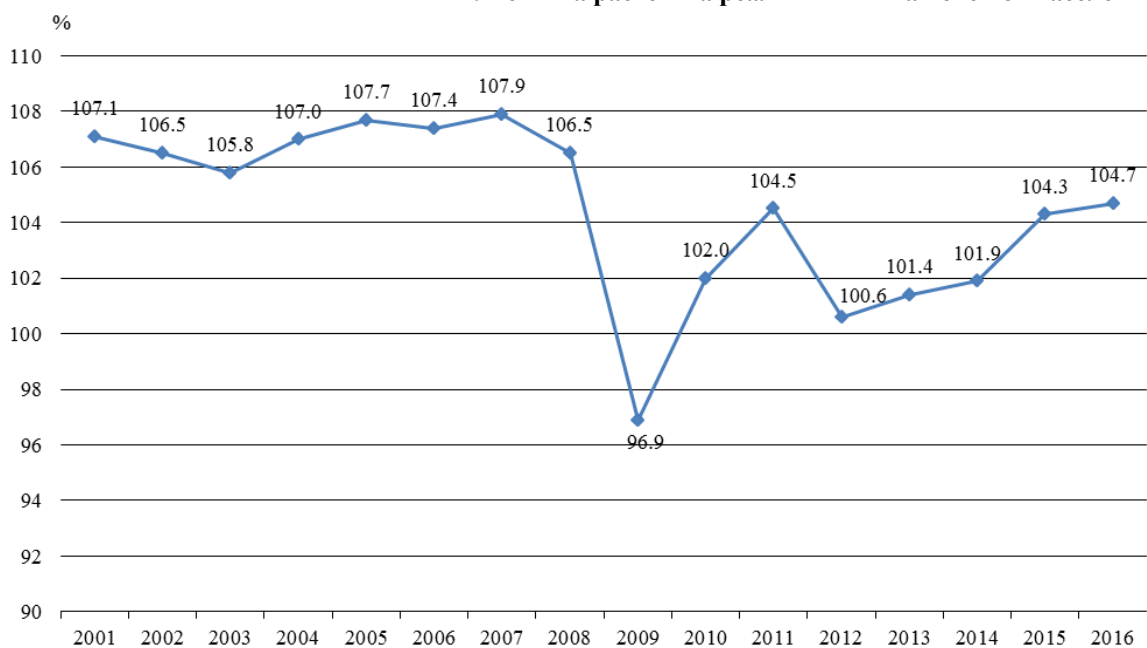
Спрямо ЕС за същия период темпът на БВП у нас е завишен с 2%. По предварителни данни на НСИ и Евростат за 2017 г. в България темпът на БВП спада, докато в ЕС се увеличава.

Конкурентоспособността на нацията се определя не само от икономическите резултати, които страната постига, но и от стандарта на живот на нейното население. Сравняването между държавите по този критерий се осъществява на базата на произведен продукт на глава от населението. Реалното увеличение на БВП означава повишаване на производителността и благосъстоянието на нацията.

През последните 10-15 години се търсят по-точни измерители в икономиката. Те се отнасят до измерители за стандарта на живот, тъй като БВП на човек от населението

по покупателна способност се оказва недостатъчен и неточен, за да се измери и оцени производителността на труда, възможностите за участие и развитие в достиженията на икономиката и на обществото като цяло.

Фиг 2. Темп на растеж на реалния БВП на човек от населението

Източник: Национален статистически институт

Анализът и оценката на конкурентоспособността изисква вземането в предвид на множество фактори, множество количествени показатели и качествени характеристики. Следователно **националната конкурентоспособност** е комплексен резултат от взаимодействие на цялата съвкупност от макроикономически и микроикономически фактори, а също така – на регионално ниво и др.⁵

В обобщение, конкурентоспособността е ключов стратегически проблем за успешно развитие на България. Страната ни изостава по качество на управление и по-конкретно по качество на управление на фирмите. Загубите от лошо управление и фалити на предприятията у нас са огромни. По обща конкурентоспособност, България е на 51 място от 170 изследвани държави.

Без подобряване на качеството на функциониране на фирмите и тяхната конкурентоспособност не е възможна конкурентоспособността на макроравнище. Измерването на конкурентоспособност е едно от големите предизвикателства стоящи пред изследователи и практики.

Сериозни резултати в това отношение отчита както Световния икономически форум, така и Международния институт за развитие на мениджмънта. Двете организации извършват ранжиране на страните според тяхната конкурентоспособност на базата на система от показатели и множество критерии за тяхното оценяване, което се публикува ежегодно в Доклада за глобалната конкурентоспособност.

Използваната методология е уникална и съчетава точните количествени и качествени измерители, изразяващи мненията и очакванията на бизнеса.⁶

В методологията за оценяване на конкурентоспособността са включени четири основни ориентира на конкурентоспособност; икономически постижения, правителствена ефективност, бизнес ефективност и инфраструктура. Те се състоят от

⁵ Славова-Ночева М. „Конкуренция, Конкурентоспособност, Транспортен пазар“ С 2012, с.50-58

⁶ The Globale competitiveness Report, The World Competitiveness Yearbook

субфактори за изчисляване на които са приложени над 300 показатели. Включени са и следните индекси: индекс за развитие на конкурентоспособността, индекс за конкурентоспособността на бизнеса и индекс на глобалната конкурентоспособност.

Глобалният индекс на конкурентоспособността отразява конкурентоспособността на 142 държави. Той включва доброто развитие на бизнеса, иновациите и заедно с това различни компоненти групирани в 12 стълба на икономическата ефективност.

Конкурентоспособността на националната икономика си остава основна предпоставка за пълноценен икономически растеж. За осигуряване на **глобалната конкурентоспособност** в икономическата литература се предлага следното: повишаване ефективността на държавното управление, качество и условия на предоставените държавни услуги; създаване на условия и стимули за развитие на човешкия капитал и неговото ефективно прилагане в националната икономика; усъвършенстване на инфраструктурата и институциите, осигуряващи конкурентоспособност на икономическите агенти и др. Фундаменталните показатели определят основните характеристики на икономическата система и фактически посочват на какъв етап на еволюция се намира икономиката.

Иновации (нововъведения) и конкурентоспособност

Иновационната дейност се разглежда като главно условие за модернизация на икономиката и конкурентоспособността. Националните стопанства на индустриално развитите държави продължават пазарната еволюция по пътя към новата икономика - **икономика на знанието**. Състоянието и възможностите за развитие на националната иновационна система може да се характеризира въз основа на пет групи показатели:

1. съвкупен иновационен продукт;
2. предприемачество и иновационни мрежи;
3. инвестиции и финансиране на иновациите;
4. човешки капитал за иновации;
5. информационни и комуникационни технологии.

Световната тенденция на съвременното общество е преходът към **новата икономика**, която се основава на интелектуални ресурси, наукоемки и информационни технологии. Важно е принципно да се подчертае, че новата икономика не изчерпва информационните аспекти, а представя качествено ново технологично равнище на националното стопанство, включвайки действителните **производителни сили** на обществото. Положителните социално-икономически последици на новата икономика са: създаването на нови работни места в отраслите, свързани с научни изследвания и обработка на информация; ръст на експортния потенциал; съкращаване на производствените разходи; преодоляване на териториалната отдалеченост, което дава информация на участниците на пазара, предприятията са оказват близо едни спрямо други и към потребителите; тласък към развитието на малкия и средния бизнес⁷.

Водеца тема за **иновациите** е интелигентната специализация, концепция и инструмент въведени от ЕК 2014-2020 г., като основен инструмент, чрез който европейските региони могат да реализират конкурентните си предимства. Дългосрочната цел на високо технологичната специализация е да насърчи инвестициите в научноизследователска и развойна дейност и да подкрепи научните екосистеми в ЕС.

⁷ Славова-Ночева М. Пак там с. 129, 124-130

Конкуентоспособността на националната икономика не може да се разглежда откъснато от конкурентоспособността на продукцията. Различават се следните равнища на конкурентоспособност в аспекта на иновационното развитие.

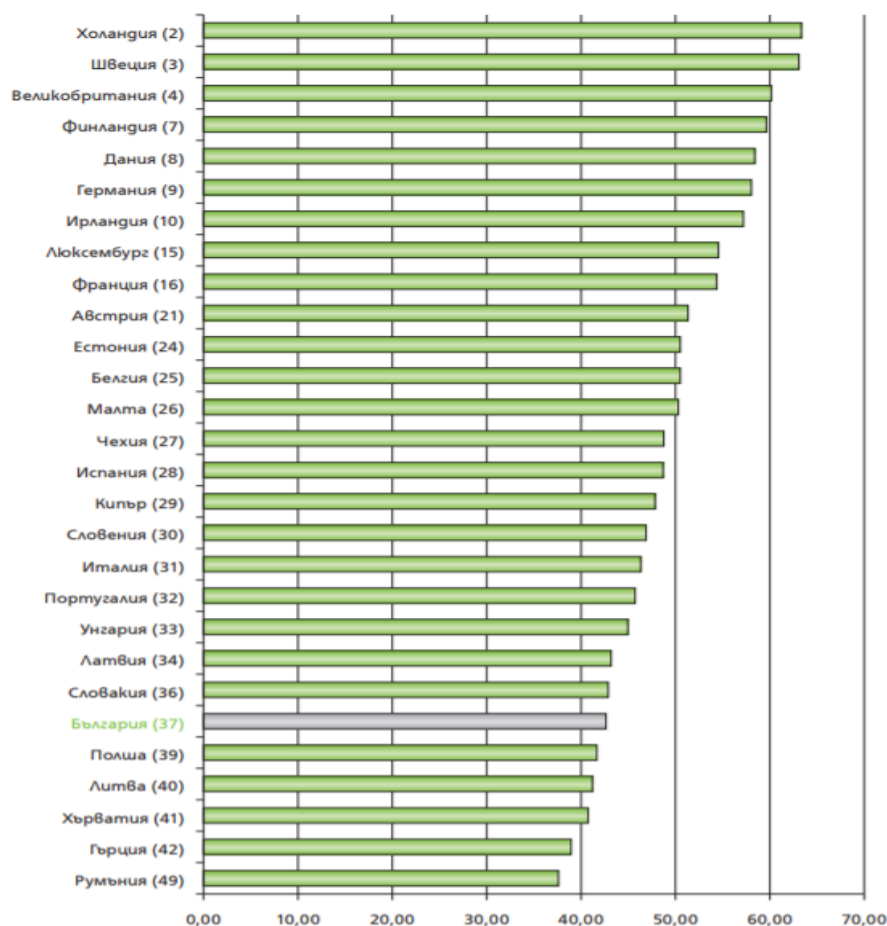
- Успех на продукцията на световния пазар;
- Търсене на продукцията на вътрешния пазар;

Характерно е, че има сложности с продажбите в страната производител по мрежата от сигнали за скорошен преход към конкурентоспособност. В глобализиращия се свят, на настоящия етап има два пътя за развитие на основата на взаимозависимостите на националните икономики

1. Иновационен модел, при който икономически растеж се достига за сметка на ускорено усвояване на нови научни знания и технологии и създаване на иновационни производства.

2. Инерционен модел, предполагащ представяне на традиционната продукция на световния пазар за сметка на привличане на чуждестранни инвеститори, евтини трудови и природни ресурси. Този подход не прави страната ни по-конкуентоспособна, а само подчертава нейната неконкуентоспособност.

Фиг. 3 Глобален иновационен индекс ЕС -28 2018 г.

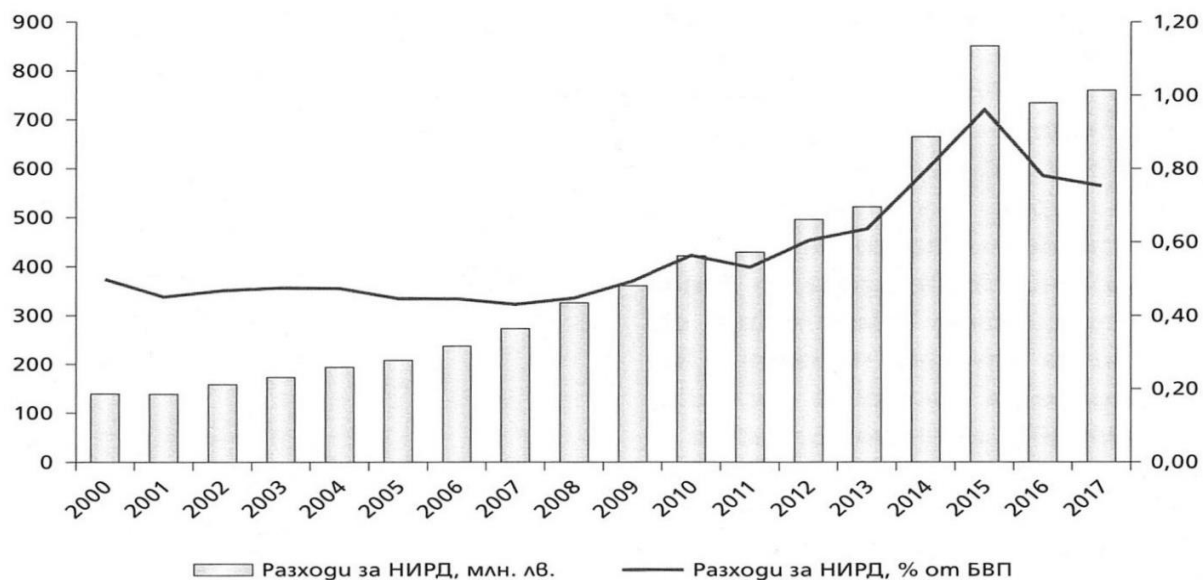

В класацията на Global innovation index България заема 37 място за 2018 година, като изпреварва Полша (39), Хърватия (41), Гърция (42), Румъния (49). Всички държави които изпреварват България, имат по-високи доходи. В тази класация, основана на съпоставянето на иновационната дейност и вложените усилия, Швеция е сред иновационните лидери, като през всички шест години на пресмятане на глобалния иновационен индекс се нарежда в първата тройка на страните – иновационни лидери.

България е на 23 – то място (2018). След България в тази класация (в която са включени 126 държави) са Полша, Гърция и Румъния⁸. (виж фиг. 3)

Освен това разходите за НИРД са непряк показател за иновационния капацитет на съответна икономика. Високият дял на разходите за научна дейност като дял БВП е фактор за ускорен икономически растеж и конкурентоспособност⁹. (виж фиг. 4)

Фиг. 4 Разходи за НИРД в България 2000 – 2018 г.

Както е видно от фиг. 4 разходите за НИРД в България през 2015 година достигат своя максимум както в абсолютно изражение, така и като дял от БВП. През 2016 г. има драстичен спад от близо 16% на годишна основа. През 2017 г. има увеличение на средствата за научни изследвания в абсолютна стойност. За втора поредна година относителният дял в БВП спада до 0,75%. Подобна тенденция отдалечава страната ни от поставените цели за 1,5% дял на разходите за НИРД от БВП предвидени към 2020 г.

Съвременните стратегии за конкурентоспособност са съществен и определящ фактор за поддържане на трайно конкурентно предимство и непрекъснато развитие на комплексни конкурентни предимства от по-висок порядък.

Разработването на основни компоненти на нова конкурентоспособна стратегия на икономическите субекти и нейното развитие води до по-добро качество на произвежданата продукция, по-добри услуги, по-добро място в класацията на водещите европейски фирми в отделните индустриални сектори, по-високи финансови постъпления и печалба. Освен това разработването на конкретни инвестиционни програми и проекти и създаването на условия за повече иновации, предприемачество ще доведат до повишаване на конкурентоспособността на българската индустрия на европейските и световни пазари.

Конкурентоспособността на българските производители до голяма степен зависи от иновационния потенциал, от финансовите възможности и от достъпа до европейските и международни пазари.

Днес Европа се изправя пред конкуренцията на новоразвиващите се икономики като Китай, Индия, Бразилия, пред технологичните предимства на традиционните ни конкуренти. Ето защо проблемът за иновациите за Европейските държави е проблем с изключителна важност, особено на фона на преодоляване на задаваща се икономическа

⁸ Иновации БГ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, 2018 с.35

⁹ Иновации БГ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, 2018 с.57

криза. Затова и новата стратегия на Европейските държави, наречена „Европа 2020“, е съсредоточена изключително върху ключовите области на знанието и иновациите за постигането на по-устойчива икономика, висока заетост и конкурентоспособност.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Р.А. Фатхутдинов, Глобална конкурентоспособност, РИА, „Стандарти и качество“, М, 2009, с.23
- [2] Захариева Г., Измерване на националната конкурентоспособност „Стопански свят“, СА „Д.А.Ценов“ Свищов, 2007, с. 56-58
- [3] Портър М. Е, Конкурентното предимство на нациите. „Класика и Стил“ ООД, С., 2004, с.17-19.
- [4] Гергова Н., Ролята на производителността на труда за развитието на транспортния сектор, Механика, транспорт, комуникации. Научно списание том 16 бр. 3/1, 2018 г. с. IV 59
- [5] Славова-Ночева М. „Конкуренция, Конкурентоспособност, Транспортен пазар“ С 2012, с.50-58
- [6] The Global Competitiveness Report, The World Competitiveness Yearbook
- [7] Славова-Ночева М. „Конкуренция, Конкурентоспособност, Транспортен пазар“ С 2012, с. 129; с. 124-130.
- [8] Иновации БГ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, стр. 35
- [9] Иновации БГ Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, стр. 57

COMPETITIVENESS, LABOUR PRODUCTIVENESS, INNOVATIONS AT MODERN TIMES IN BULGARIA

Maria Nocheva, Ivan Petkov
m Slavovanocheva@abv.bg, ivanvaskov@gmail.com

*Todor Kableshkov University of Transport,
1574 Sofia 158 Geo Milev Str.
BULGARIA*

Key words: *competitiveness, labour productiveness, innovations, GDP, living standard, incomes.*

Abstract: *In the paper, it is studied the competitiveness in relationship with the labour productiveness and GDP.*

Based on the analysis and the system approach, it is revealed the relationship between competitiveness and labour productiveness for increased economic development by ensuring better conditions for higher productiveness of the production factors. It is mentioned that the importance of this problem is related to the increase of the incomes and living standard of the population. It is stated that the national competitiveness is in strong relationship with the companies' competitiveness, as well as vice versa.

It is also revealed what is the role of innovations for the development of the new economy type - economy of knowledge. Innovations are studied as the main necessary factor for modernisation of the economy and competitiveness in accordance with the implementation of the EU policy "Europe 2020"!